

AMADE-VERSEK KÉZIRATOS ÉNEKGYŰJTEMÉNYEINKBEN

A régibb magyar líra legnépszerűbb költője Balassi Bálint mellett kétségtelenül Amade László. Ahogyan a maga idejében Balassi, a XVIII. század második felétől kezdve Amade volt „daloskönyveink legkedveltebb és legutánzóttabb lantosa”.¹

Amade költői hírére jellemző, hogy már életében (1756) úgy fordulnak hozzá, mint a poéták fejedelméhez.² Számos adatunk van, hogy énekeit másolgatták, gyűjtögették. Kultsár István 1817-ben azt írja: „a múlt század közepe táján b. Amade Lászlónak énekei a Csalóközben mindenek kezében forgottak”.³ Toldy Ferenc szerint is dalait hazaszerte énekelik, „sőt egész a jelen század elejéig ősmertések voltak saját dallamaikkal együtt s itt-ott magánkönyvtárakban egész füzeteiket lelték”.⁴ „Talán nincs is kéziratos énekeskönyv, legalábbis egy-két dala nélkül”.⁵ „Dalait másolgatták és énekelgették. Éppen mert sokan másolták, kérték — s csak azért, nem pedig hogy kinyomassa — írta össze énekeit”.⁶

Amadenál a költés valóban nem volt valami külön tisztelet tárgya. Hangulatától függött a versírás, melyet egyéb dolgaival együtt intézett.⁷ Bittó Mancsi levele mégis azt bizonyítja, hogy verseivel törődött, összeírta vagy összeíratta, rendben tartotta őket.⁸ Ilyen gyűjtemény minden valószínűség szerint a Négyessytől főcodexnek nevezett s Bittó Mancsi említette kézirat, ha ugyan nem az a másik, még teljesebb, mely Kultsár István birtokában volt, de már hosszú ideje lappang.⁹ A Kultsár-féle kéziratok II. kötete tartalmazta Amade szerelmi regényét, mely a költő „szerelmi kalandjait a személy- és helyviszonyok pontos előadásával beszéli el”, s éppen a személyes vonatkozások miatt nem közölt belőlük Toldy semmit.¹⁰ A Kultsár-kéziratból Kultsár, ill. Toldy által kiadott darabok sorszáma azonban arra vall, hogy ennek a kéziratnak anyagelrendezése is a hagyományos sorrendet követte,¹¹ bár Négyessy szerint „némi szövegbeli eltérések” vannak.¹² Négyessy éppen a hagyományos anyagelrendezések miatt feltételezi, hogy „egypár paralel gyűjtemény is készült még a költő életében, az ő ügyelése alatt. Verseit keresték, bizonyonnyal többször is kellett másoltatni — hol egyes darabokat, hol az egész gyűjteményt.”¹³

Valószínű, hogy a főcodex volt a forrása a Mészáros Ignác-féle másolatoknak is.¹⁴

¹ Alszegehy Zsolt: „Epigon lírikusainak a XIX. századig” ItK. 1917. 413.

² „Tibi poetarum in Hungaria lingua Principi...” ItK 1902. 218.

³ Hasznos Mulatságok. 1817. 21.

⁴ Handbuch- (1828)-ra hivatkozik Négyessy Amade-kiadásában. 67., 68. l. Az idézet a Magyar Költészet Kézíkönyve I. k. 315–316. l.-járól.

⁵ Alszegehy i. ItK. 1917. 413. l.

⁶ Gálos Rezső: Amade László Pécs, 1937. 139. l.

⁷ „Sokszor ebéd felett, a mint ebédlett, bleibeiszt kért és étel közben szaporán úgy leírta az gondolatit” (Bittó Mancsi leveléből, Négyessy 422. l.) „Distractio és multság végett” küld verseket (1748-ból való levele), néha olyant is, mely „még nem kész egészen” (dátumnélküli leveléből). Csupán egyszer mutatkozik meg határozottan költői öntudata Tádéval szemben (1755), midőn azt vágja szemébe, hogy sokkal több dicsőséget szerzett a családnak, mint 6 vagy 16 Amade. De „voltak Amadenak igen szép versei, a melyeken dolgozott s nem futva munkálta”, írja ugyancsak Bittó Mancsi (Négyessy 422. l.), „de ezek világosságra nem jöttek, elégették véletlenségből holmi írással együtt”. Talán az ún. „szerelmi regényére” vonatkozik ez.

⁸ Amade versgyűjteményeket lásd Négyessy-kiadás 421–438. l., valamint ItK 1940. 283–292.

⁹ Négyessy 435. és köv.

¹⁰ Négyessy 436. l.

¹¹ ItK 1936.

¹² Négyessy 437. l.

¹³ Négyessy 425. l. (A Véghegy gyűjtemény is másolás, a 28 darabból 6 a főcodexben is előfordul).

¹⁴ Gálos Rezső: „Amade kiadatlan versei” ItK. 1936. 69. l. Mészáros Ignác (1729–1800) bárri szomszéd s bizonyára Amade személyes ismerőse és jó barátja az Amade halálát követő évben, 1765-ben állított össze egy nyomtatásra szánt versgyűjteményt. Később ennek felhasználásával másikat készített, melyet a cenzura 1794-ben nyomtatásra is engedélyezett, de kiadásra nem került sor, valószínűleg a Martinovicsek szervezkedésének ill. e szervezkedés felgöngyöltésének következtében. A kézirat az OSZK-ban 208. Quart. H. 1–11. jelzéssel található meg.

Mészáros Ignác gyűjteményéről Négyessy nem tesz említést, a főcodexszel való egyezését még Erdélyi Pál sem veszi észre, s „a Négyessy-féle főcodex egyik variánsának” tekinti Mészáros kéziratát.¹⁵

Mészáros gyűjteménye közül az 1765-ös (Quart. hung. 208. II.) összeállítás a CXXXIV. sz. darabjáig bezárólag betű szerinti hú párja a főcodexnek (a főcodexben még 4 ének olvasható), majd a 119b lapon KÜLÖNÖSEKNEK ÉNEKI felirattal

„Énekel a Leány, felel a Legény” címmel

következik az

*Azt hallottam szerelmemem
hogy el akarsz hagyni kezdetű ének.¹⁶*

A vers folytatását a Mészáros kéziratához toldott, Amade eredeti kézírásával készült lapokon találjuk. Az Amade kéziratok levél még a következő énekeket tartalmazza:

121a—122b : *Megváltozott immár* 3 vszk,
122b—124a : *Oh én szegény* 6 vszk,
124b—126a : *Mennynek földnek ura* 8 vszk,
126a—128b : *Majd hamuvá, hamvas porrá* 8 vszk,
128b—130b : *Nagy baj lévén* 6 vszk.

Ez énekeket Erdélyi Pál Amade kétségtelenül hiteles verseiként adja ki,¹⁷ és Gálos Rezső is elfogadja őket azoknak. (ItK. 1936. 70. l.) Amade eredeti kézírása ellenére kétségessé teszi Amade szerzőségét az a körülmény, hogy az öt ének közül kettőnek a versfője ellene szól Amade szerzőségének. A *Majd hamuvá* versfője: MÉSZÁROS,

a *Nagy baj lévén* versfője: NOVÁKI. Amade tehát nemcsak a saját verseit írta össze, hanem a másokéiból is másolt.

Bár gondolhatnánk arra is, hogy Amade verselt mások nevében is. Ezek azonban főleg udvari emberei voltak, környezetéhez tartozó személyes ismerősei. Ilyen versek a Négyessy kiadásban: XLVII. sz. „Lisztkay András szegény báró papé”, a LXXX. számú — „Régi ének még 1740. esztendőből Szenczi Jánosnak csinálva”, a CXXXVIII. számú Bubrik Sándorról. Róla egy másik verset is írt Amade.¹⁸

Még ha el is fogadjuk Gálos Rezső érvelését, hogy ez álnevek mögé Amade saját érzéseit rejti,¹⁹ kétségtelennek érződik, hogy a fenti két vers, a MÉSZÁROS és NOVÁKI versfőket adó, nem Amade László szerzeménye. Egyéb bizonyítékunk is van rá, hogy Amade mások költeményeit is beiktatta verses gyűjteményébe. A Véghely-féle Amade kéziratok közt találjuk pl. a *Jer magyar sirj velem* kezdetű 11 vszkos éneket,²⁰ vagy a *Minap Moeris pásztor* kezdetű 54 strófás idillt.²¹ Négyessy mutat rá, hogy mért nem lehet ezeket Amadénak tulajdonítani.²²

Hogy a kéziratok, pl. a főcodex, Mészáros másolata 41. számú: *Ha engem szivedből... kezdetű éneknél*: „Ez más munkája”, ill. az 59. számú: *Nem tudom ki szeretne kezdenél*: „Ez nem ide való gyümlös”, vagy a 60. számúnál: *Si posset* kezdetű latin darabnál: „Neque haec est Illi Dni Baronis Compositio” megjegyzést találjuk, szintén arra engednek következtetni, hogy a kortársak ismerték az énekek szerzőjét, s nem Amade Lászlót tartották annak.

Ebből a szempontból természetesen a kortársak véleményét kell döntőnek tartanunk, s kételkednünk kell pl. Jankovich Miklós észrevételével kapcsolatosan, midőn egyes verseknél megjegyzéseket fűz Amade szerzőségéhez. Így pl. az egyik legnépszerűbb Amade-versnél, az *Ah már egyszer engeszteld meg* kezdetűnél (Négyessy-kiadás VIII.) gyűjteményében (Quart. Hung. 178. 24b) Jankovichnak következő megjegyzését olvashatjuk: „Ez alább írt ének különbözik sub No 3 az Amade László Énekei között található Énektől. Ennek az első betűi ANNA, annak pedig AMADEt formálnak; minthogy ezen éneket egy írásból, mely mult

¹⁵ EPhK. 1907. 87. l.

¹⁶ Kiadva EPhK. 1907. 208. l. (A Kelecsényi-ék 74/a—75/b lapjai: „Leány panaszkodása és legény felelése” cím mel 11 versszakban AMID versfőket adó változatot tartalmaznak).

¹⁷ EPhK. 1907. évt.

¹⁸ *Cs áat s fát m* kezdetű. Kiadva Győri Szemle 1936. 135—137. l. Uo. Hlavics Andrásról: 194—195. l.; Rezy Jánosról: 192—194. l.; Csóka Istvánról: 118—125. l.; Gáspári Pátról: 128—129. l. Ilyen verse Amadénak a Balassi József jószágkormányzóhoz írt: *Bár ne tudtam volna* kezdetű ének is, mely a kéziratban a 31. sz. alatt olvasható Sokáig Balassi Bálintnak tulajdonították. Vö. Gálos: „Balassi vagy Amade?” EPhK. 1936. Talán ugyanilyenek a Négyessy-kiadás II. sz.: BALOG-H, XLII. sz.: LA CSNI, CXXXII. sz.: *Spleni* versfőket adó énekek is. Gálos Rezső Amade monográfiájának 215. l. 41. számú jegyzetében említi a XII. szám út.: KÁROLI, XVII. számút: SZILASSI, CXXII. számút: TALI.

¹⁹ Győri Szemle 1936. 75. l.

²⁰ Kiadta Amade versként Pintér Kálmán a Figyelő XVI. kötetében.

²¹ Kiadva Amade versként Véghely Dezsőtől a Figyelő 1877. 148. l.

²² Négyessy 540—553. l.

századnak közepe táján Zemplin vármegyében irattatott, leírtam, inkább mondhatom, hogy Amade László a régi éneket, sokat benne megváltoztatván, maga Nevére fordította, mely miatt az énekek, ámbátor eleji meg egyeznek, de folyamattyyokban különböznek." A szóban forgó ének ötversszakos alakban megvan az Amade ősforrásokban, Jankovich megjegyzése sokkal inkább csak azt igazolja, hogy Amade László versei már a XVIII. sz. közepén eljutottak a messi Zemplénbe, mint azt, hogy kész verset használt fel és alakított át saját érzelmi kifejezésére.²³

Az a körülmény, hogy Amade kezeirásával MÉSZÁROS, NOVÁKI versfőket adó, tehát idegen versek maradtak ránk egy Amade énekesgyűjteményben, fel kell hogy keltse kételkedésünket a kézirat többi versének Amade szerzősége, de általában az Amade-versek hitelessége iránt. Elsősorban pedig az Erdélyitől a Csallóközi Ódából kiadott Amade-versek iránt. Mészáros gyűjteményének Amade-versekként kiadott darabjait számba véve Gálos Rezső²⁴ kétségtelenül Amade-énekeknek fogadja el az Amade kezeirásával lejegyzett darabokat. Majd az ezeket követő MINDENFÉLE ÉNEKEK címmel következő, sorjában számozott 17 énekkel kapcsolatosan úgy véli, hogy mivel közülük a 16. sorszámú: „*Lehetetlen, mivel néked* (Négyessynél a XLVII. számú) Amadéé, a többi is „valószínű Amadéé”. Kétesnek mondja Gálos Erdélyi kiadványának 4 darabját:

Bátor hogy én hozzád hódultam (II. 142b—143b)

Ijjaságodban, vigságodban (II. 140b—141b)

Inkább bosszant (II. 142a—b)

Már elhunyt az én napom fénye (II. 136b)

Szigorú kritikával kell fogadnunk Erdélyi közléseit. Csak azokat az énekeket fogadhatjuk el hitelesen Amade-versekként, melyeket a versfők vagy közel egykorú vélemények Amadééknak vallanak. Bár Mészáros Ignác ennek a kiadásra szánt kötetnél forrásként használt gyűjteményének anyagát „Amade László úrnak és másoknak munkáiból” vettnek jelenti ki, Erdélyi Pál és nagyrészt Gálos Rezső is jóformán Amade-gyűjteményt lát a Csallóközi Ódákban. A Mészárostól sajtó alá rendezett és a cenzúráról kiadásra engedélyezett összeállításban, Mészáros már nem említi Amade nevét, hanem így beszél: „Ez ligetbéli némely verselő Elméknek találmányiból, másoknak is jelesebb gondolataiból össze-gyűjtve egynehány maga todalékaival meg bővítve közönséges mulatságnak kedvéért” szándékozik nyomtatás alá adni. Ennek ellenére a tisztázást is lényegében Amade-verseket tartalmaz, de nem minden darabja Amade szellemi terméke, mint azt főként Erdélyi véli, hanem a gyűjtemény végén Mészáros saját és más szerzők alkotásait találjuk. Abban viszont igaza van Erdélyinek:²⁵ az a körülmény, hogy Amade halála után közvetlenül (1765) Mészáros gyűjteményének 90 százalékát Amade énekeiből válogatja össze, ez Amade költészetének a maga korában való megbecsülésére vall. „Mészáros törekvése egyben korának ítélete, és megerősíti azt a szokást, melyről énekesgyűjteményeinknek tanulmányozása győzött különösen meg, hogy Amadenak szerzeszört énekeit egymásra írják, gyűjtik és másolják.”²⁶

Miközben Mészáros a sajtó alá bocsátandó gyűjteménye számára másol, ítélkezik is, pl. Amade verseinek latin kifejezéseit következetesen magyarul cseréli fel. Ez kétségkívül arra vall, fülét bántotta Amade barbarizmusa.²⁷

A stílusbeli átciszsoláson kívül, válogat is Mészáros. Esztétikai értékelésnek kell elkönyvelnünk, hogy elhagy 5 legkevésbé költői rimjátékot, táncdalt, ahol a zenei elem végképp túlnőtt a szöveg jelentőségén. Ezek pusztán ritmikus játékok, ahol a dallam komoly szavakra

²³ Hasonló megjegyzést tesz Jankovich a *Kuku kuku kuku skán* 3 versszakos változatával kapcsolatosan is: „Ezen Éneket Báró Amade László azon régi Énekből, mely ebben a Gyűjteményben sub No 139 és 218 találattik, némely változtatásokkal így szerkesztette össze” (Quart. hung. 178.25/b). Az *Élly vigan bár, nem kellész már* éneknél hasonlóképpen: „Ezen alul jegyzett Ének régtől már fent forgott úgy, mint ezen gyűjteményben sub no 32 leírva találattik, mely éneket Báró Amade László Enekei között így változtatva találom” (Quart. hung. 178.28/a. — 29/a). Az említett énekek inkább a variációk keletkezésének jellegzetes példái, és nem Amade szerzősége ellen bizonyító adatok. Semmi egyéb adatunk nincs, hogy Amade szerzőségét a fenti énekek kapcsolatosan ne fogadtathatók el, ellenkezőleg, valamennyi ének megvan az Amade ősforrásokban.

²⁴ ItK 1936. 70. l.

²⁵ EPhK. 1907. 85. l.

²⁶ EPhK. 1907. 86. l.

²⁷ Mészáros sajtó alá rendezett gyűjteményében minden ének előtt találunk jellege-féle, kétsoros rímes címet, mottót. A fűcódexben a XI. számú énekkel ez megszakad, Mészáros forrásként szolgáló összeállításban ugyancsak, bár ott még a XXXIII. számú énekig az énekek elején feltűnően helyet hagyott a mottók számára. A kiadásra szánt gyűjtemény jellegének meglete arra enged következtetni, hogy Mészárosnak rendelkezésére állott egy másik, mindmáig ismeretlen Amade-gyűjtemény is.

nem szorul.Csupán a zene követeli meg szövegtölteléként a szavakat, mint szöveg, egyikük sem állja meg a helyét:

Négyessy:(!)XCIX.(!) *Lila moja*,
CIII. *Tallata fallata*,
CV. *Lála, lala, Dalila*,
CVI. *A, A, A, te vén iörzsökja*,

(!)CXII.(!) *Dira dura talala*. Nem a trágár részek miatt maradtak ki ezek, mint Gálos mondja, hanem költőietlenségük miatt, mivel dallam nélkül értelmetlenségek voltak.

Ez öt költőietlen darabon kívül Mészáros elhagyta két éneknek az ellenversét: Négyessynél az V. számú ellenversét: a XLV-öset: *Már gondolok sziveddel*, ill. a XLIX. számú ellenversét, az LIII-asat: *Gaz Cicerkém*.

Elhagyta Mészáros a Négyessynél XXI., XXVI., LXXX. számú énekeket, mivel Mészárosnak a forrásként szereplő első gyűjteményében ott szerepelt a megjegyzés, hogy ezek már „ki vannak nyomtatva.”²⁸

Kihagyta Mészáros a kiadásra szánt gyűjteményéből a Négyessynél

XXXII. számozású: *Bajt vinak óhajtásim*

LXXXVII. sz. *Azt megkönyveznéd*

XCII. sz. *Nincs mód benne*

énekeket. Egyik sem tekinthető sikerültebb alkotásnak, kihagyásuk a rostáló jó érzékére vall. (Pl. népszerűvé sohasem váltak, egyikük sem szerepel énekesgyűjteményeinkben.)

Kimaradt az a két magyar nyelvű ének is, melyeknél Mészárosnak az a megjegyzése olvasható, hogy mások munkái: 41. számú *Ha engem szivedből*,

59. számú *Nem tudom ki szeretne*.

Kihagyta ezeken kívül Mészáros az összes idegen nyelvű darabot, valamint az istenes verseket.

Igy a forrásként szolgáló s megszakítás nélkül Amade költeményeinek másolatát képező 134 énekből a kiadásra szánt kötet 103 darabot válogatott ki, elhagyva 15 magyar nyelvű verset is (Négyessy kiadásához viszonyítva 13 darabot).²⁹

Négyessytől eltérően felvette Mészáros az Amade versei között 31. szám alatti *Bár ne tudtam volna* kezdetű, BALASSA versfőket adó éneket, melyet egy ideig Balassi Bálint verseként kezeltek.³⁰

A Mészáros által kinyomtatásra szánt gyűjteményben Amade 103 énekén kívül folytatolagos számozással tovább haladva, a végén azonban (valószínűleg a bekötéskor!) a sorrendet összezavarva, még 25 verset találunk. Közülük a CIV—CXCI számozásúakat, melyek 4 kivételével, szintén folyamatos számozással a forrásban is megvannak, Erdélyi Pál Amade versekként kiadta, és az irodalmi köztudat azóta is Amade versekként könyvel el őket.³¹

Közülük azonban más források Amade költeményének csak hármát állítanak:

*Ah már hová legyek*³²

*Tovább nem tűrhetem*³³

Lehetetlen mivel (Négyessy kiadás XLVII.)

Mintthogy az említett 3 éneket más források Amade szerzeményeként említik, valószínűnek látszik, hogy a többi ének közt is van még Amade-szerzemény. De mivel Mészáros arról beszél, hogy „néhány verselő találmányát” „egynéhány maga todalékával” is megbővítette, a

1. *Majd hamuvá* — MÉSZÁROS — (EPHK. 1907. 211. 1.),

2. *Mord pillantás* — MÉSZÁROS (EPHK. 1907. 89. 1.),

3. *Nagy baj lévén* — NOVÁKI (EPHK. 1907. 91. 1.),

4. *Vigadj bus szivem* — VÉKONI (EPHK. 1907. 212. 1.),

5. *Szivem fájdalma* (EPHK. 1907. 204. 1.) — SAMV verseket nem valószínű, hogy Amade írta. Egy másik énekről:

6. *Eddig titkoltam* (EPHK. 1907. 204. 1.) a Szádeczky-féle Miscellania, erdélyi gyűjtemény azt írja, hogy Szentpáli a szerzője.³⁴

²⁸ Horváth János: Magyar irodalmi népiesség... 101. l. jegyzete szerint pl. a LXXX. számú *Szánom gyászcs e temet* egy 1764-ből való ponyvanyomtatványon. 1769-ből való hely nélküli *Mulatságos Világi Énekek*, című ponyvanyomtatáson a LXXX. számún kívül megvan a XXVI. számú: *Ambár szerettem* kezdetű ének is.

²⁹ Erdélyi szerint (EPHK. 1907. 87. 1.) a Négyessynél közöltek közül 16 db nincs meg Mészáros sajtó alá szánt kötetében. De valójában csak 13, mert megvan a Négyessynél XXIV., XLIII., LXXIII. számú. Gálos szerint (ItK. 1936. 69. l.) a Négyessy-kiadáshoz viszonyítva 11 világi darab maradt ki. Az általa említett közül azonban a XLI. sz.: *A szép fenyves* kezdetű megvan, viszont Gálos nem említi, holott kihagyta Mészáros a XXXII., XLV., XCIX. számúakat is, összesen 13-at.

³⁰ Négyessy 458—459. l.

³¹ EPHK. 1907. évf.

³² ItK. 1927. 270. l.

³³ Kat. Szemle 1905. 700. l.

³⁴ Szádeczky: Miscellania. Irodalomtörténeti Füzetek 2. szám. Bp. 1955. 64. l.

Verseghytől is felvett Mészáros egy költeményt: CXXVII. számú „Ámor és Halál” című *Elsetétedvén* . . . kezdetű. A 25 közül a többi 14-re vonatkozólag biztos adatot ez ideig nem tudunk szerzőjüket illetően. Bizonyos Amadés iz érződik ezeken az énekeken, ha nem is az ő alkotásai, költészetének hatását mutatják. Amilyen mértékben kevesbítjük az Amade-versek számát, olyan mértékben kell növelnünk a költészete hatását mutató énekekét.

Amade énekköltészete nemcsak szűkebb hazájában: a Csallóközben, a Dunántúlon vált népszerűvé, eljutott a messzi Zemplénbe³⁵ és a távoli Erdélybe egyaránt.³⁶ Az a számos Amade-ének, mely a XVIII. sz. közepétől, a század második felében keletkezett gyűjteményekben oly bőséggel található a szerző nevének említésével vagy anélkül, meg az a még számos Amade iz szerelmi dal, mely a XVIII. század közepétől egyre uralkodóbbá válik énekesgyűjteményeinkben, Amade népszerűségét bizonyítja. És azt, hogy a költészet ekkor még közkinccs, melyből mindenki szabadon merít.

Igazában népszerűkké Amade dalai váltak. „Mivesebb csinálmányai”, a 12-es sorokban írt alkotásai közül a *Nótelen és házaselet* (Négyessy CXLVI.)-en kívül egyedül *Akit elfelejtett Cupido s nem ejtet*³⁷ került bele daloskönyveinkbe. Sem ún. „szerelmi regénye”, vagy annak részletei, sem más Zrínyi-sorokban írt művei nem váltak népszerűkké. Pedig Gálos monográfiájában 33 12-esben írt db-ot számol össze (Id. m. 126. l.)

Természetes is ez, hiszen Amade újítása éppen a divatos műdalok magyar nyelven való megszólaltatása. Olasz és német eredetű, hol eleven, duhaj, hol meg enyelgő, tréfás dalai-val ő törte át Gyöngyösi és a főúri líra hagyományait.³⁸

Amade zenét tanult, jól hegedült. Gráci tanulóéveiben (1724—25) megismerkedett az olasz dallamok, balettek hatására fejlődő német énekköltéssel. A német versekben megvalósult az olasz vers sciolto és az olasz zenedrámák áriáinak kapcsolata.³⁹ Ennek a világirodalmi formai áramlatnak volt Amade a közvetítője. Amade dalai „hallott és fülébe zengő dallamokra” készültek,⁴⁰ néha maga szerzett hangjegyeket hozzá. A divatos műdalok új formái voltak ezek, Amade felszínes egyéniségének pillanatnyi felvételei. Amade legjellegzetesebb magatartása éppen az, hogy a közönségre nincs tekintettel, soha sem irodalmias, hanem mindig életszerű. Ezekkel az életszerű, mindig dallamos és friss, jól énekelhető műdalokkal Amade eljutott a nép szájára, ahová énekeit egyáltalán nem szánta. „Ezekért éltmég akkor is az énekeskönyvekben, mikor a német rokokó objektívált kis szerelmi enyelgése, majd érzelmessége váltak divatossá”.⁴¹ Népszerűségét és hatását másrészt az magyarázza, hogy szerelmi költészete a szerelmi érzés szinte minden hangulatát kifejezte: dalaiban a tipikus lelkiállapotok sablonjait kapták készen.

Hogy Amade dalai a főúri körökből hogyan terjedtek lefelé, erre példa Poóts András, akinek a *S é n a i L u k r é t z i á j á b a n* Amade *Kuku kuku kukucskám* kezdetű dalának variánsát halljuk Lukrécia ajkáról.⁴²

Az Amade-mintájú ének közvetítésére példaként felhozható Mészáros *Kartigámja* s. A rövid soroknak hosszabbakkal való kombinálása, de a hang is Amade-szerű:

*Tenger buknak közepette
Mihez fogjak epett szív?
Kegyetlen sors, törj bármerre
Lesz szerelmem mégis hiv!
Mely kinokra születtem
Én nyomorult! Buba borult!
Nemde untig szenvedtem?⁴³*

Az Amade-ének elterjedésének, népszerűsödésének általánosabb módja azonban a kéziratossá váló énekesgyűjteményekbe való belekerülés. Az énekesgyűjtemények összeírói számára ez az eljárás tudatos vagy tudattalan. Tudatos másolásnak kell tekintenünk pl. a főcodexet,

³⁵ Jankovich gyűjt. Quart. hung. 178.24/b

³⁶ A Miscellanian kívül Marosvásárhelyen Szeles János notárius két Amade-verset jegyzett le:

*Ah már hová legyek,
Nem tudom ki szeretne*

kezdetűeket, melyek közül csak az egyik van meg az ősforrásokban (az utóbbi), de azzal a megjegyzéssel, hogy „Ez nem ide való gyümölcs”, amiért Négyessy nem is vette fel kiadásába, Vö. Itk.1927. 270. l.

³⁷ Kat. Sz. 1905. 698. l.

³⁸ Gálos id. m. 140. l.

³⁹ Kastner Jenő: Amade gálans verse EPhK. 1922.

⁴⁰ Gálos id. m. 44. l. vö. Itk. 1936. 76. l.

⁴¹ Gálos. id. m. 140. l.

⁴² Kiadva Négyessynél: 477. l. Ugyanezt a dalt Gálos R. egy székely faluban is lejegyezte: EPhK. 1907. 96. l.

⁴³ Az 1772-es kiadás 216 l. idézi Horváth J. 92. l. jegyzete.

Mészáros Ignác kiadásra készített összeállítását, vagy Kreskay Imre pálosrendi szerzetes antológiáját barátai, köztük Amade László verseiből.⁴⁴ Ilyenkor a másolók szövegűsége törekednek, legteljebb stíláriis változásokat eszközölnek (pl. Mészáros).

Nem ilyen szent örökség a köiteszet a nem tudatosan másolók, ill. gyűjtők számára. Ellenkezőleg: közös kincs, mellyel szükségszerűen, saját szükségleteiknek megfelelően bíznak. A szerelmesnek nem kell magát fárasztania, hogy új szerzeményei fejezze ki, amit érez és gondol. Nem fontos, hogy saját szavaival fejezze ki mondanivalóját, ha meg éppen az eredeti eneknek valami nem illik heizetere, igazít rajta, alkalmazza magára. Ilyent láttunk fentebb, midőn az AMADE versfőt adó ének ANNA nevet adóvá alakult át.⁴⁵ Ilyen gyűjtemény pl. az 1800 tájáról való Világi Énekek gyűjteménye (OSzK. Quart. Hung. 2910.), mely 36 Amade-éneket, ill. neki tulajdonított verset jegyzett fel, sokszor lényeges eltérésekkel. Összeírója nem Amade énekeinek tudatos mentésére gondolt, s a j á t gyűjteményt állított össze. Ez csak azért történhetett meg, mert Amade köiteszete bizonyos mértékben közösségi igényt elégített ki, a közösség a maga tulajdonának tekintette, magáéként formálta. És ez Amade köiteszetében a legértékesebb rész, a szakadatlan változás állapotában élő költészet, mely a vegei igazi népköltészeté formálódniak. (*Elmehetsz már* — Négyessy: CXXI. Erdélyi: Népdalok II. 49., 50., 204., III. 33. 1.)

Amade, ill. a neki tulajdonított dalok közül a XVIII. századi kéziratok énekes gyűjteményekben a következő 10 fordul elő legtöbbször.

1. *Nem tudom ki szeretne.*

Amade gyűjteményes másolatait nem számítva, 17 variánsa ismeretes. Az ősforrások „Ez nem ide való gyümöl cs” megjegyzéssel látják el. Szeles János udvarhelyi nótárius viszont „Báró Amade éneke” címmel másolta le 4 versszakban.⁴⁶

A kedves csapodársága miatti szerelmi szemrehányás általában 5 versszakos alakban terjedt el: 1. Világi Énekek (OSzK quart. hung. 2910) 8/a-b 2. Szikszai-ék. 56/b—51/a 3. Dávidné S. 152. sz. 4. Nátly Ferenc énekgyűjteménye (OSzK quart. hung. 176) 25/a—b 5. Váci Énekeskönyv I. (1799) 58. sz. 6. Kelecsényi-ék 64/b—65/a 7. Jank. gyűjt. 73. 16z/a. Több 10 strófás változata is ismeretes. Ezeknek mondanivalója is megváltozott, nem egységesek. A szemrehányás mellett búcsúzás, fenyegetés a Miscellania 6—8. l. változata. Ugyanilyen a Vizelety-k 17—19. l.-jé. Tizenegystrófás változatban olvasható a SzUB 84—86., lapján, sőt 14 versszakos variánsa is ismeretes: Erdélyi-ék. 45—46., illetőleg a Jank.-gyűjt. IV. 34/a, ebből 11 új versszak. Előfordul még a Vutskits-ék-ben XXIV. sz. alatt 6, valamint PHÁ-nál a 303. szám alatt 7 versszakos változatban. (Egyéb változatait lásd ott.)

2. *Élj vigan már* (Négyessy CXXI, 7 vszk.)

Leghívebben őrizi meg Amade énekét a Jank. gyűjt. 178. 28/b—29/a. Másol nagyobb eltéréseket találunk. Pl. a SzUB XIV. darabja 7 vszkából új a 5. 6. strófa, de a Négyessy-kiadással egyező 4 versszakban is vannak eltérések, a mondanivaló azonban nem változott meg. A Jank. gyűjt. 175. XXXII. sz. db.-ja (6 vszk) szintén változat, új a 2. 3. 5. strófa. (A SzUB-val is csak 3 közös strófia van a Jank.-másolatnak.)

A változatok közül említésre méltó, hogy egyik versszakából: *Elmehetsz már, nem kellesz már* kezdettel új ének szakadt ki. Ez az alak található meg a Miscellaniában (305—306. l.) 4, a Veress-dk-ben (60/b, 3, a Jank. gyűjt. 175. 17/a 6 strófás változatban. Általában 3 versszakos változata a leggyakoribb: Tolvaj István jegyzetkönyve 25/b, Zemplényi-ék 44. sz., Kulcsár II. 41. l. Bartha 68.

A XVIII. századból 12 változata ismeretes, de elkerült népdalként Erdélyihez is. (Népdalok II. 49, 50, 204, III. 33.) Ez mutatja igazi népszerűségét. (Bartalus I: Magyar Népdalok. III. 42. l.)

3. *Árván sirván*

Amade-versként először a Kreskay Imre *Magyar Odából* Hattyuffy közölte a Kat. Sz. 1905. 696. l.-on. „*Megbántódott jóbarát*” címmel. Amade keze írásával a Borzi Nagy Iván gyűjteményéből is előkerült (ItK. 1940. 287. l.)

A hatstrófás ének szerelmi szemrehányás. Ilyen terjedelemben van meg a Miscellaniában is (231/b—233/b), utolsó versszakának két utolsó sorával azonban más fordulatot vesz az ének: itt rabságba jutott, míg amott elkerülte ezt. A Nátly-ék-ben 5 versszakban kétszer is megvan: 48/a—b, 49/b—50/a. PHÁ-nál a 116. sz. alatt található 2 strófás változatban. Kétstrófás változat másol is gyakori, (l. ezeket a PHÁ kiadásban a 116. sz. alatti jegyzetben). Ezenfelül: Szikszai-ék 51/a, (OSzK oct. hung. 1162.) 20/b—21/a. Ismert variánsainak száma 12.

⁴⁴ L. Kreskay Imre: Magyar ódák. OSzK. Quart. Hung. 202. 6 Amade-versét kiadta Hattyuffy D. a Kat. Szemle 1905. évf.-ban.

⁴⁵ Jank. gyűjt. OSzK. quart. hung. 178.24/b és más példái.

⁴⁶ ItK. 1927. 270., Mészáros gyűjteményéből kiadva az EPHK. 1907. 84. l.

4. *Kuku kuku kukucsám* (Négyessy LXV — 3 vszk)

Hódolás, hosszabb változataiban esdeklés, a kedves szépségének dicsérete. Négyessy ezt írja róla (477. l.) „talán egy verse sem vált Amadenak inkább köztulajdonná, mint ez . . . Váltakozták, alakították, rövidítették, toldották. Poóts András Ifjui Verseiben is (1791!) a 67. lapon a Sényi Lukrétziának egyik betétdala Amadenak e verséből van átalakítva. Talán nem is Poóts változtatta meg, csak fölvette az elterjedt dalt.” A Poóts-féle változat kiadva a Négyessy kiadás 477—478. l-on, uo. a 478—479. l-on, majd ezt követően a 480—481. l-on két 9 versszakos változatot a Jankovich-gyűjt.-ből.

Ezekhez áll közel a SzUB. LXXIX. számú 8 strófás darabja, ill. a Miscellania 234—235. l. 9 strófás változata. Ugyancsak 9 versszakban megtalálható az Erdélyi-ék-ben (Jank. másolat 173. IV. 69—70.) Dávidné S. 93—94. l-on. 8 strófás változatban: Vízkeleti-k.-ben (ItK 1930. 300. l.), 6 versszakban az OSzK. oct. hung. 446. 25/b. l-ján. 5 versszakos változata olvasható a Világi Énekek (OSzK. Quart. hung. 2910) 65/b—66/a lapján. Megtalálható Jank. egyéb gyűjteményeiben (178. 26/a, 175.-ben 139. sz. alatt). Állítása szerint Amade „szerkesztette össze” a maga énekét a fenti két énekből. (Vö. EPhK. 1907. 96. l.: Székelyföldről a nép ajkáról gyűjtötte Gálos.)

Ismert változatainak száma 12.

5. *Ah már egyszer engeszteld meg* (Négyessy VIII — 5 vszk).

E tiszta daltípus egyike Amade nyomtatásban legrégebben megjelent énekeinek. Kultúr adta ki először a Hasznos Mulatságokban (1817. 21. l.) hatsorú strófákban, ahogy az ősforrások tartalmazzák. Toldy Handbuchjában *Kérlelő* címmel 8 sorú versszakokban. Amade verseként „Szerelem koldulása” címmel lényegtelen eltéréssel megvan Kreskay *Magyar Ódái*-ban is.

Nagyobb eltéréseket tartalmaz, de az ének lényege nem változott meg a Világi Énekek (OSzK quart. hung. 2910) 6/a-b, valamint a Szép világi mulatságos és szomorú énekek (OSzK oct. hung. 44.) 6/b—7/a 5—5 strófás változatában. Viszont a SzUB XII. számú 6 versszakos változatából csak az első 3 strofa Amadéé (más sorbeosztással); új az utolsó 3 versszak, sokkal költőietlenebb módon eseteli kintlódását, hogy szánakozást keltsen.

A 3. versszakból keletkezett variánsként: *Az egeknek egymás után* csillagi ragyognak kezdettel 2 strófás változatát (a 2. versszak Amade 1. versszakából keletkezett) találjuk a Veress-dk 81/a lapján. Érdekes megjegyzéssel látta el Jankovich gyűjteményében (178. 24/b, no 271) egy négystrófás változatát, mely versfőben az ANNA nevet adja. Amade énekével az 1. 3. 4. versszak mutat azonos részeket, új a 2. versszak, hiányzik a 4. és az 5. strofa. Jankovich szerint Amade csinálta az ő énekét egy általa ismert XVIII. század közepéről való zempléni énekből.

A XVIII. századból 11 változata ismeretes, így a fentiekén kívül megvan a Fejérvári K. gyűjteményben a 67/a lapon, Tolvaj István jegyzetkönyvében 25/b lapon, Zemplényi-dk-ben 35. sz. alatt, Kovács Ferenc-ék-ében 65/b lapon, Barthánál a 212. l., Jank. gyűjteményében. 173. VIII. 165. l.

6. *Ha engem szivedből ki nem zártál*

A főcodex, Mészáros a 41. sz. alatt 7 versszakban adja ezzel a megjegyzéssel: „Ez más munkája”, Gálos szerint (ItK. 1940. 285. l.) Amade verse.

Leghosszabb változata 13 versszakban a Vízkeleti-kódexből kiadva az Itk. 1932. 175. l. A Szádeczky-féle Miscellaniában 12 versszakos változatban (124—125. l.) olvasható, de itt nem pusztán szerelmi könyörgés, hanem kiutasítással fenyegetődöz.

Egyéb változatai: Szikszai-ék. 43/a-b. — 7 vszk. SzUB LXIV. 5 vszk, Világi Énekek (OSzK 2910) 48/a—b 8 vszk, Szép világi énekek (OSzK oct. hung. 44.) 11/a—b 7 vszk, továbbá ugyancsak az OSzK kéziratárában az oct. hung. 387. 3/a—b, quart. hung 175. 19/b—20/a és 24/b, quart. hung. 173. VI. 24/a. lapokon.

Változatainak száma 9.

7. *Nem gondolok hiteddel* (Négyessy V — 5 vszk.)

Versszakcserével (1. 3. 4. 5. 2. meg egy 6.), tehát az utolsó versszak mindkettőnél új, található a SzUB. XXIII. sz. alatt, ill. a Világi Énekek (OSzK 2910) 87/b—88/a lapokon.

Egyéb változatai 5 strófás alakban: Miscellania 227—228, Kelecsényi-ék 31/a—b, Erdélyi-ék (Jank. másolat 173. IV. 90. l.) Szép világi énekek (OSzK oct. hung. 44) 37/a—b, valamint a quart. hung. 173-ban, összesen 8 változatban.

8. *Mások mondják, hogy szerettek*

Négyessy kiadásában a XLVI. sz. *Mások mondják nem szerettek* kezdetű, irigyek megvetéséről, titkos szerelemről szóló ének igen messzire szakadt változata.

Még elég közel áll a Négyessy-kiadásához a Miscellania 139. lapján található 5 versszakos változat, melynek az 1. és a 2. strófával van kapcsolata, illetőleg a Vízkeleti-kódex. 4 strófás variánsa (kiadva az ItK. 1932. 177. l.), melyből az 1. versszakkal állítható párhuzam. Tartalmilag mindkettő az irigyek ellen szól, arra biztat, ne gondoljanak a rossz nyelvekkel.

Általános az ötversszakos változat: Szikszai-ék 35/a—b, Div. Cantiones (OSzK quart. lat. 700) 28/b, Világi Énekek (OSzK 2910) 77/a, Erdélyi-ék (Jank.-másolat 173. IV.). Szép Énekek (MTA. Népk. 8. X. 193). 10. Ellenverses változata a Pannonhalmi-ék-ban, 49. sz. alatt. 8 ismert változata van.

9. *Ámbár nékem* (Négyessy III.—5. vszk.)

Általában 5 stórfás változatokban ismeretes: Vizkeleti-k. (ItK. 1930. 176. l.) Kelecsényi-ék. 54/a—55/a, Miscellania 236—237. Ez utóbbi szép példáját mutatja, hogyan alkalmazzák a lejegyzők saját helyzetükre a lemásolt dalt. Amade hódoló befejezése helyett itt ez áll:

*Eleget biztatsz reményem
Hunt csillagom jénym.
De már nem imádlak
Sőt magadnak tartlak.
Nincs már benned kétség, készség.*

Valószínűleg hasonló okok miatt maradt el az utolsó versszak a Világi Énekek (OSzK 2910) 10/a—b 4 versszakra szűkült variánsából is.

Megvan még a Szakolczai-ék-ben, a Jank.-gyűjteményben 173. VIII. 111/a és 175. 45/b lapokon 4 versszakban.

A változatok száma: 7.

10. *Tovább nem tűrhetem*

Kreskay Imre *Magyar Ódáiban* (Kat. Sz. 1905. 700. l.) „Filebo és Doris versengése” címmel fordul elő. Párbeszéd a legény és a leány között, kölcsönösen kiadják egymás útját, nem is szerették egymást.

Mészáros Ignác gyűjteményének mindkét példányában előfordul az Amade-éneket követő „Mindenféle énekek” között (I. kötet 115/a—116/a — II. kötet 135/b).

Az Erdélyi-ék (Jank. másolat 173. IV. 92. l.) „Szeretők versengése” címmel adja. Megvan a Nátly-gyűjt.-ben 32/b—33/b, Aranka Gy.-ékben: 79/a-b, a Világi Énekekben (OSzK 2910.) 115/b—116/a. lapokon.

A változatok száma 6.

A XVIII. század második felében s a századforduló táján keletkezett kéziratos énekes gyűjtemények közül az általam átvizsgált kb. 30 énekesgyűjteményben 70 Amade-ének (Amadenak tulajdonított!?), ill. variáns fordul elő. Közülük a legelterjedtebbek, legnépszerűbbek a fentiek. E gyakorisági statisztika egyben rávilágít arra is, hogy mi volt az elnépszerűsödésük oka, melyek voltak a XVIII. század második felében kéziratos költészetünk kedvelt motívumai.

Mindegyik ének elég általános színezetű, könnyen megtanulható szöveg, dallamos formában. Tartalmilag és formailag is olyanok, hogy dalban, énekelt szöveggel könnyen elterjedhettek, s el is terjedtek keletkezési helyüktől távol eső vidékekre (Északon Zemplén, keleten a Székelyföld). Nem nehéz elképzelni, hogyan szakadtak ki az énekekből egyes részek, keltek új életre, s énekelték őket még a nép körében is. (Vö. *Élj vigan már, Kuku kuku kukucs-kám* variánsait, népi változatait.)

A fenti énekekből hiányzanak Amade játsszi, formai cífraságai, minegyiknek van konkrét mondanivalója: egy-egy tipikus lelkiállapot kifejezői sablonos képekkel, becéző szólíntgatásokkal, nemegyszer a népdalokra emlékeztető kifejezésekkel.

Az énekek ismételtén visszatérő indítékai vagy a szemrehányás, vagy az esdeklés: a szerelmi érzés két leggyakoribb fajtája. A szerelmi szemrehányás oka a kedves családsága, állhatatlansága, melynek következménye a kiutasítás, szakítás, búcsúzás. (*Nem tudom ki szeretne, Élj vigan már, Árván sirván, Nem gondolok*). Egy-két szó megcserélésével a lejegyző-állapotának megfelelő változtatásokat lehetne elérni. (*Árván sirván* változata a Miscellaniában.) Az esdeklés, a kedves előtti hódolás együtt jár a kedves szépségének dicséretével, részletezésével. Még több alkalom nyílik a becézetésre, kedveskedő megszólításra, virágnevek alkalmazására, nagyszerű hasonlatokra, melyek nemegyszer egybevágóan a népköltés szokástörvényeivel (*Ah már egyszer, Kuku kuku kukucs-kám, Ha engem szivedből*). Néha az esdeklést fenyegetés támasztja alá (*Ha engem* Miscellaniabeli változata), máskor a titkos szerelem csendül ki, felcsillan a remény, vagy ennek híján megtörténik az előzményekhez kissé váratlan megoldásként a szakítás (*Ámbár nékem* változata a Miscellaniában). A sablon megvan, kisebb változtatásokkal a lejegyzőnek adott helyzetére alkalmazni az éneket könnyen lehetséges (*Ah már egyszer, Ámbár nékem, Ha engem*). Egyes stórfák önálló dalokká válnak, külön-külön is éneklük őket, mint ahogy a népdalokkal történik (*Az egeknek egymás után...*).

A szemrehányás, ill. esdeklés indítéka variálódik egyéb elemekkel (titkos szerelem, irigyek elleni kifakadás, kiutasítás, búcsúzás stb.) Amade költészetében éppen úgy, mint a XVIII. század kéziratos szerelmi költészetében. Nem állítjuk, hogy kéziratos énekes költé-

szetünknek ez a két motívuma Amade hatására fejlődött így, de kétségtelen, hogy a lelkiállapot sablonszerű kifejezése részben az ő eszközeivel és az ő könnyed formájában rögzítődött. Ahogyan Amade sablonokat használ tipikus lelki állapotainak kifejezésére, s éppen emiatt nem változatos a lírája, ugyanúgy veszi át e sablonokat a kéziratos költészet, a népköltészet.

Az átvételt megkönnyíti a népköltészet elemeihez való kapcsolódás, a vele való keveredés. Bár a kakukk ritka motívum a népköltészetünkben (főleg annak olaszos változata: kuku!), mégis csak madár, s a madár-hasonlat régi örökségünk. Balassii nyúlik vissza, úgy érezzük, ez az Amade-énekből csiszolt kép:

*Kuku, kuku, kukucsám,
Szépen szóló madárkám,
Mint hívogattak,
Sípocskámmal hívlak,
Szállj le hozzám madárkám!*

*De sok arany, ezüstért,
Drága karbunkulusért,
Szívem, nem adnák,
El sem is hagynák,
Ez világnak kincséért* (Jank.-gyűjt. 175. 138. sz. 1. és 4. strófája)

Kétségtelenül Amade ütötte meg a hangot, de a továbbfűzés a népköltészet törvényei szerint alakult:

Árva voltam szív nélkül

Bujdostam csak egyedül... (Jank.-gyűjt. Négyessy 480. 1.)
Még a tudós elem, a mitológiai vonatkozás is népiesen cseng:

*Helénai személyed
Tökéletes szerelmed
Engem elhódított
Magához tódított,
Lekötelezett tized* (SzUB. LXXIX.)

Virágének-szerűen csendül fel egy másik dal sora:

*Szerelmes virágszálom
Kevéssé most megvátom,*

ugyanakkor biblikus ízt kap az ének:

*Fáj a szívem, megvallom,
De Istennek ajálom* (Miscellania 6. 1. Nem tudom...)

*„Légy bár most vig kedvedbe
Sirva jutok eszedbe”, de találok még hű szeretőt,
„Azzal holtig vigadok,
Nem jönnyadok, hervadok,
Hanem ülök az ölemben
És így lézsek én kedvében,
Melyet én sok aranyért,
Nem adnék drága kincsért”* hangzik egy másik változatban.

(SzUB. XXXVII.) Ezek az elemek szépen megférnek a tipikusan Amadés-képekkel, és kifejezésekkel:

*Szépek ugyan fogadásid,
Édesdedek ajánlásid
De szavad nem állandó
Szíved máshoz hajlandó...
Találsz veszélyt tengerben
Csalárd szívet emberben
Ki csak szép szóval simogat...
Csak szinből hizelkedik...*

Szerelmednek vess határt,
Mert végtére az megírt . . .
Árgus ugyan nem vagyok,
Mégis hét szemmel látok . . .
Vak tűz ugyan a szerelem . . .
Vak után nem indulok . . .

Az a körülmény, hogy Amade énekei csaknem kizárólag a szerelmi érzést szóltatták meg, s ezzel kapcsolatosan gondolatai, kifejezései, 1—1 képe stb. sokszor vissza-visszatér, megragad az emlékezetben, megkönnyítette Amade dalainak elterjedését. Ezt segítette elő az új, divatos dallam is, és az a szabadabb, mondhatni szabadosabb életszemlélet, mely gálans verseiből árad. Újszerűsége zavartalanul hathatott, mert minden formai változatossága ellenére idegen ritmust soha nem követ, költői nyelvében, énekstílusában is általában a meglevőt használja.

Ha most azt vizsgáljuk, hogy a XVIII. század közepétől összeírt, énekes gyűjteményeink milyen mértékben tartalmazzak Amade-verseket, a következő megállapításokat tehetjük.

Első helyen, már csak mennyiségénél fogva is, Jankovich Miklós gyűjteménye áll. A „Nemzeti Dalok Gyűjteményének” 10 kötetű és számos egyéb gyűjtése, mely korának népszerű énekeit jegyezte fel, igen sok Amade-éneket is tartalmaz. Már Négyessy kiadásában⁴⁷ 36 ének változatát számolta össze. E változatok szerint „inkább abból a szempontból tanulságosak, hogyan módosultak, koptak, idomultak az illető versek a kézről-kézre adás közben.” Jankovich gyűjteményének csak futólagos átvizsgálása is arról győzött meg, hogy az Amade-énekek száma jóval felülhaladja a félszázat. Az énekek egyike-másikánál Jankovich érdekes megjegyzéseit olvashatjuk a dalok eredetére vonatkozólag, ami annál inkább meglepő, mivel egyéb verssel kapcsolatosan ilyesféleképpen alig találkozunk.

Az 1800 tájékkán összeírt, 238 verset tartalmazó *Világi énekek és versek* (OSzK Quart. Hung. 2910) címet viselő gyűjtemény 36 db Amade-ének variánsát őrizte meg. Legnagyobb részét rövidebb változatok, erős eltérések. Közülük Négyessy kiadásában is megtalálható 26, ezen kívül kétségtelenül hiteles Amade-vers még 7, 3-at Erdélyi Pál tulajdonít Amadénak Mészáros Csallóközi Odái alapján. A csaknem kizárólag szerelmi tárgyú versek abc rendben tartalmazó kéziratdarabjai közt még több Amade-ízű ének található, bár a zömmel XVIII. századi eredetű versek mellett XVII. századi, ill. a XVIII. sz. első feléből való darab is sok akad.

Igen értékes gyűjteménye szerelmi költészetünknek az MTA kéziratgyűjtésében (Rui 4 r 60) lévő ún. *Kelecsényi-ék*. Sok XVII. századi eredetű darabja mellett számos olyan éneket őrzött meg számunkra, melyek máshonnan ismeretlenek. Különböző időkben különböző kezek állították össze. 119 verséből Amade-változat: 17 ének. Közülük a Négyessy-kiadásban is megtalálható: 12. Négy ének szerzőségét Erdélyi Pál tulajdonítja Amadénak (EPHK. 1907. évf.), közöttük olyanokat, melynek versfői — SAMV. NOVÁKI neveket adnak. Nagybőrművi változatok a következők: 33b—34a: *Ingyen mért kinlódom* 5 versszakban — Négyessy XXVIII—8 vszk. 48/a-b: *Számon gyászos* 5 versszakban — Négyessy LXXX — 7 vszk. 64/b—65/a: *Ah már hova legyek* 4 strofa — EPHK 1907. 93. l. 10 vszk.

A kézirat második részében több újabban keletű ének található, melyek Amade-hatást mutatnak. (Néhány ének versfői: SÁMUEL nevet formálnak közülük!)

A *Náty Ferenc által öszveszedett versek és áriák* 1795—96 OSzK Quart. Hung. 176. 10 Amade-éneke közül 5 megvan a Négyessy-kiadásban is, 2-ről a Mészáros Ignác gyűjteménye miatt állítja Erdélyi, hogy Amadé (EPHK. 1907. évf.), más 3 egyéb források szerint is az ő szerzeménye. Több ének 1—2 versszakkal rövidebb, mint egyéb feljegyzésekben, némánál a szerzési év jelezve van: 48a—b: *Árván sírván* — 1730. 25a—b: *Nem tudom ki szeretne* — 1755, másoknál a lejegyzési idő (?) 1789. A *Még nélküliségben folytattam életemet . . .* kezdetű alkotás 38 versszakban van meg (Négyessynél CXLIV — 37 vszk.).

Érdekes jelenség, hogy a Csallóköztől messzi Erdélyben összeírt Szádeczky-féle *Miscellania* is, vegyes tartalma ellenére, aránylag sok Amade-éneket tartalmaz: 8. Belőlük 5 megvan Négyessy kiadásában, más 2 egyéb források szerint az övé. Az *Eddig csak titkoltam . . .* kezdetű énekről viszont, melyet Erdélyi Amadénak tulajdonít (EPHK. 1907. 204. l.) a *Miscellania* Szentpáli szerzőségét állítja. Négy mértékben eltérő variánsa a kéziratnak a *Mások mondják . . .* (Négyessy XLVI.) kezdetű, szinte csak az alapérzés azonos. Érdekes, hogy így még inkább Amade modorában írtnak érződik, mint a Négyessy-kiadásban. A kézirat még egyéb szerelmi verseiben is erősen érződik Amade hatása.

⁴⁷ 435. l.

Az Erdélyi-dalokkönyv az MTA kéziratárán újabban előkerült, jelzet nélküli darab, jelenlegi elnevezése: *Színzett XVIII. századi énekeskönyv*. Az OSzK quart. hung. 173. IV. ennek másolata. Amade énekeinek 7 variánsa olvasható benne, köztük pl. a *Kuku kuku kucskám* (Négyessy LXV — 3 vszk) 9 strófás változatban, még távolabb eső változat a *Bucsuzom tőled ó kegyetlen . . .* kezdetű 8 strófás ének, mely a *Drágább kincs nem tűnt* (ItK. 190[?]. 93. 1.) kezdetű 7 versszakos ének 2. strófiájából keletkezett. A változatok közül Négyessy kiadásában is szerepel: 3, egyéb források szerint az övé: 3, kétes az *Eddig itlkoltam* kezdetű ének Amade-szerzősége (Vö. fentebb a Miscellániával kapcsolatosan mondottakat.) Több Amade-ízű éneket tartalmaz.

Kreskay Imre: *Magyar ódák avagy énekek* c. verses gyűjteményben (1788-ból) 6 Amade-ének másolatát találjuk. Kreskay mindegyikük alá odajegyezte Amade nevét. Közülük 2 megvan Négyessy kiadásában, a többi 4-t közölte Hattuyffy D. a Kat. Sz. 1905. évfolyamában.

Szikszaí András *énekeskönyve* (MTA Rui 8 r. 137) azért érdekes adalék számunkra, mert változatos és érdekes anyagát 1750-ben írták össze, még Amade életében. A következő Amade-dalok kerültek bele:

34a 1-on töredékesen az *Ámbár szerettem* (Négyessy XXVI.) 5 vszk

35a—b *Mások mondják, hogy szerettek* 5 vszk (vö. Négyessy XLVI.)

43a—b *Ha engem szivedből* 7 vszk (ItK 1940. 285. 1.)

51a *Árván sírván* 2 vszk (Kat. Sz. 1905. 696. 1. 6 vszk.)

51b—52a *Átkozott szerelem* 5 vszk (Négyessy XVI — 5 vszk)

56b—57a *Nem tudom ki dicsérne* 5 vszk (EPHK 1907. 89. 1. és ItK 1927. 270. 1.)

3 közülük Négyessy kiadásában is szerepel, 3 egyéb források szerint Amade verse.

Erdélyben írták össze a *Sziveket Ujító Bokrét* is. 5 Amade énekén kívül (Négyessy kiadásában belőlük megvan: 4) *Változással, kedvmulással* kezdetű 14 versszakos darabja is kapcsolatban van Amade költészetével. E számos variánsban ismeretes ének Amade *Bár tied az diadalom* (Négyessy LXIV.) utolsó versszakából indult új életre. Valamennyi darab erősen eltérő változat, új versszakokkal.

Az 1764 körül összeírt *Vizkeleti kódex* (ItK. 192[?]. évf.) több Amade-ízű szerelmes versen kívül, 5 Amade-éneket ill. változatot tartalmaz. Közülük 4 megvan a Négyessy kiadásában. A *Mondják mások, hogy szerettek* kezdetű (Négyessy XLVI) csak az első versszakában egyezik Amade énekével, a többi 3 versszakának csak a hangneme hasonló.

Szokolczai István *versgyűjteménye* 1762. (ItK. 1943. 306. 1.) 4 Amade-éneket tartalmaz, melyből 3 szerepel Négyessy kiadásában, egyéb források szerint övé: 1. 14 szerelmi verse közül még 2 mutat Amade hatását.

Veress Márton *dalokkönyve* (OSzK oct. hung. 496.) 1793-ból 3 Amade költészetével kapcsolatos éneket őrzött meg:

48b—49b: *Akit elfelejtett* 16 vszk — Kat. Sz. 1905. 698. 1. — 12 vszk

60b *Elmehetsz már* — 3 vszk — Négyessy CXXI — 7 vszk

81a *Az egeknek egymás után* ? vszk — Négyessy VIII. — 5 versszakos énekének

3. strófiájából keletkezett változat. Mint látható, mindegyik ének erősen eltérő variáns.

Szép világi mulatságos és szomorú énekek 179[?]—1799. (OSzK oct. hung. 44.) Két Négyessynél is szereplő (V. VIII.) éneken kívül tartalmazza a *Ha engem szivedből ki nem zártál* kezdetű 7 strófás dalt is, melyről az ősforrások azt mondják: „Ez más munkája” (vö. ItK 1940. 285. 1.)

A *Pannonhatmi Énekeskönyv* (1796) Négyessy kiadásában is meglevő ? éneken (CXVI. CXVIII. sz.) kívül a 49. sz. alatt tartalmazza a *Mások mondják, hogy szerettek* kezdetű, egyéb énekgyűjteményekben is elterjedt dalt, melyet Gálos Rezső a Négyessy-kiadás XLVI. számú darab ellenverseléseként tulajdonít Amadénak.

Pálóczy Horváth Ádám: *Ötödjélszáz énekek* c. gyűjteményében 116. sz. alatt *Árván sírván* 2 vszk — Kat. Sz. 1905. 696. 1. 6 vszk. — 303. sz. alatt a *Nem tudom ki* — 7 vszk — ItK 1927. 270 és EPHK. 1907. 89. 4 vszk terjedelmükben eltérő Amade énekeket találjuk. Érdekeségük, hogy egyik sem szerepel Négyessy kiadásában, de más források Amade énekeinek mondják. Ezenkívül találunk még PHÁ gyűjteményében más Amade-énekekből keletkezett töredékeket, pl. a 125. sz. alatt *Fáj, fáj, fáj, de mit tudok tenni* 3 soros töredék a *Drágább kincs nem tűnt* (ItK. 1902. 931.) kezdetű ének 5. versszakából keletkezett (Ugvanéz ének 2. versszakából: *Bucsuzom tőled ó kegyetlen* kezdetű számos változatból ismert ének maradt ránk). A 127 sz. alatt *Jaj hová legyek boldogtalan* 5 soros töredék pedig a *Mit csináljak* kezdetű, Amadénak tulajdonított versből szakadt ki. (ItK. 190[?]. 94. 1.)

Fejérvári Károly versgyűjteménye (OSzK. Quart. Hung. 179) 178[?] körülről azért érdekes, mert a *Nőtelen és Házasetlet* (Négyessy-kiadás CXLIV. — 37 vszk) eddig ismert leghosszabb változatát tartotta fenn: 41 vszkban (vö. „Amade László Nőtelen és Házasetletéhez pótlások” ItK. 1933.) Megtalálható még no. az *Ah már egyszer engeszteljed* (Négyessy VIII.) kezdetű ének is (67a l.).

2—2 Amade-éneket őrzött meg a *Vustkits-ék* (1798), *Aranka György gyűjteménye* (OSzK. Col. Hung. 126. I—II.), *Dávidné Soltári* (1790—1791.), *Váci Énekesgyűjtemény*.

De alig van olyan énekeskönyvünk a XVIII. század második feléből, hogy benne ne találjunk 1—2 Amade éneket legalább pl. *Diversae Cantiones* (OSzK. Quart. Lat. 700/28b : *Mások mondják* — 5 vszk ; OSzK. oct. hung. 446.25b : *Kuku kuku* 6 vszk, Az oct. hung. 1162. 20b—21a : *Árván sírván* — 2 vszk ; *Szép Énekek* (MTA Ki. Népkölt. 8. X. 193/10. sz. : *Mások mondják* ; *Tolvaj István jegyzetkönyve* (OSzK. oct. hung. 654.) *Elmehetsz már* 3 vszk ; s így tovább.

Természetesen ezeken a kéziratos énekesgyűjteményeken kívül még más kéziratok is tartalmaznak Amade-dalokat. E tekintetben Amade hatásának, utóéletének kérdését lezárni még sokáig nem lehetséges. Mostanra is vonatkoznak Toldy Ferenc megállapításai, Négyessy reményei,⁴⁸ hogy még napfényre kerülhet néhány másolati kötet, sőt lappangó versek, ahogy nemrégiben előkerült Amadénak eddig ismeretlen hatvanegynéhány levele.

Ilyen lappangó kézirat lehet pl. az a *Költemények* című barnabőr kötésű quart-alakú, 157 írott oldalt tartalmazó könyv, mely még 1934-ben Kemény Miklós akkori esztergomi városi levéltáros szerint katalogizálatlanul az esztergomi városi levéltárban hevert. Az általa közölt kezdősorokból megállapítható volt, hogy első darabja a Négyessy-kiadás LXI. számú éneke : *Bárha elleneznek* . . .

De tudomásunk van Amade-énekeket tartalmazó más, eddig ismeretlen kéziratos énekesgyűjteményekről is.

Hogy világosabban lássuk Amade költészetének jelentőségét, ezeknek és minden valószínűség szerint még több előkerülő kéziratának az ismerete is szükséges.

⁴⁸ Négyessy 438. l.